„Ég fór þangað sem fjörið var“

Eiríkur Jónsson var, þar til fyrir þremur árum, yfirlæknir þvagfæraskurðlækningadeildar Landspítala og hefur verið lykilmaður í þróun fagsins hér á landi, menntað kynslóðir lækna og unnið að því að færa skjólstæðingum sínum betri líðan og bætt lífsgæði. Í ár fór hann nýja og óvænta leið: gaf út sitt fyrsta rit, *Andrými – kviksögur,* bók sem er jafn mikil formtilraun og hún er persónulegt ferðalag. Bókin er tilnefnd til Íslensku bókmenntaverðlaunanna í flokki skáldverka. *Læknablaðið* hitti Eirík á fallegu heimili hans í miðborginni til að ræða bókina, lífið sem læknir, kennsluaðferðir og lífsviðhorfin sem hafa mótað starf hans

Olga Björt Þórðardóttir

Það var langt ferli sem leiddi að *Andrými*, nærri sex ár að sögn Eiríks, en síðasta árið mótaðist form bókarinnar skýrt. „Þetta er í fyrsta sinn sem ég geri svona lagað,“ segir hann, og brosið er blítt og fasið hógvært, rétt eins og hann sé enn að venjast hugmyndinni um sig sem bókarhöfund. Fyrirkomulagið varð undirstaða bókarinnar: ein saga á hverri síðu, stutt og fínstillt eins og skurðaðgerð sem þarf að ná utan um aðalatriðið. Undir sögunum bregður hann fyrir sig „harðsoðnum eftirþönkum“ sem tengjast hverri frásögn. Eins konar spor sem situr eftir í lesandanum og gefur honum andrými til að melta textann.

Myndirnar, dregnar af Elínu Eddu Þorsteinsdóttur, ramma inn þennan örsagnastíl á látlausan en áhrifaríkan hátt. Þær minna á upphafsstafi handrita, en eru settar í horn síðnanna til að brjóta upp rýmið án þess að þröngva sér í frásögnina. Börkur Arnarson hannaði bókina og kápuna, Páll Valsson ritstýrði og í samvinnunni varð til heild sem Eiríkur lýsir sem: „formi sem varð að segja til sín“. Þegar formið varð skýrt þurfti hann að stytta sumar sögur, móta þær inn í rammann, og segir að þetta ferli hafi orðið jafn áhugavert og hugmyndirnar sjálfar.

„*Andrými* er margþætt,“ bætir hann við. „Það er annars vegar huglægt rými, staður sem þú ferð á til að anda upp úr hversdeginum. Hins vegar er það líka saga í bókinni – vinnuherbergi með hreyfanlegum vegg sem breytir heimilinu eftir því hvernig lífinu er háttað. Einhvers konar heimur sem andar og er varðveittur í mjög takmörkuðu rými.“

Innra líf frásagnanna

Eiríkur lýsir örsagnagerðinni sem náttúrlegri framlengingu á starfi læknisins. „Við erum sífellt að skrásetja sjúkrasögur og koma þeim á knappt og skiljanlegt form. Þetta eru örsagnir í eðli sínu og því kannski ekki langt frá því sem ég hef verið að gera áður.“ Því sé í raun stutt skref að skrifa sögur sem endurspegla allt það sem situr eftir í huganum – ígrundað, opið, stundum í lausu lofti en alltaf með þráð sem liggur til einhvers kjarna. „Ég er vissulega að fara út fyrir þægindarammann minn og inn á eitthvað svið sem ég þekki ekki alveg inn á. Ég er mögulega að fara yfir á annarra manna svið, stunda annarra iðn, sem læknar eru yfirleitt ekki hrifnir af að aðrir geri,“ segir hann kíminn.

Í bókinni bregður hann upp persónum sem oft eru á jaðri samfélagsins: til dæmis vasaþjófi í borg sem rænir túrista en réttlætir gjörðir sínar með óvæntum rökum. Hann sér fórnarlömb sín ekki sem slík heldur „skjólstæðinga, jafnvel viðskiptavini“. Hann velur fólk upp úr miðjum aldri í yfirþyngd því þá eru líkurnar á seðlum meiri. Hann er skapaður af þörf, af fjölskyldu sem hann þarf að framfleyta, en þegar hann sjálfur er rændur snýst sagan við og stoltið er sært.

„Mjög margir hafa einhverja skapandi þrá sem býr innra með þeim og getur brotist fram á ýmsan hátt. Svo geta orð haft fleiri en eina merkingu. Ég leik mér með tvíræðnina, skrauthvörfin, það að nota fallegt orð yfir vafasamar athafnir, eins og skapandi brotavilji,“ segir Eiríkur. „Og sögurnar í fyrstu persónu gera lesandanum kleift að fara beint inn í hugarheim persónanna. Það opnar rými sem ég hef gaman af að kanna.“

Hlátrasköllin heilluðu og löðuðu að

Þótt heimur bókaútgáfu sé nýr vettvangur fyrir Eirík, þá er læknisfagið hans rótgróna jörð. Hann lauk læknanámi 1984 og fór í sérnám í Bandaríkjunum. Aðspurður hvort hann hafi snemma ákveðið að nema þvagfæraskurðlækningar, segist hann hafa verið óráðinn og jafnvel hugsað sér almennar skurðlækningar og svo bæklunarlækningar. „En svo bárust hlátrasköllin frá fólki í þessu fagi, skemmtilegt fólk, og ég dróst að því og hafði gaman af því sem þau voru að gera. Ég fór þangað sem fjörið var. Þannig gerist þetta oft. Það getur haft áhrif á lífsvalið hver er staddur hvar. Lífið er að mestu leyti passívar og tilviljanakenndar ákvarðanir, nema þegar keypt eru hljómflutningstæki, þá eru teknar vandaðar ákvarðanir,“ segir hann og skellir upp úr.

Eríkur sneri heim árið 1993. Þegar spítalarnir í Reykjavík sameinuðust á tíunda áratugnum varð hann yfirlæknir þvagfæraskurðlækninga og gegndi því

hlutverki í nær þrjá áratugi. Hann var sæmdur heiðursmerki hinnar íslensku fálkaorðu fyrir framlag til þvagfæraskurðlækninga og heilbrigðisþjónustu sumarið 2024 og árið 2009 hlaut hann kennsluverðlaun á skurðlækningasviði Landspítala. Verðlaunin voru veitt þeim sérfræðingi sem þótti hafa skarað fram úr við kennslu deildarlækna árið á undan. Hann hefur kennt stórum hópi unglækna og læknanema og segir að maður á mann kennslan sé sú árangursríkasta. „Þetta er eins og meistara – sveina fyrirkomulagið í iðngreinum. Ég segi við nemendur mína sem vilja vera skurðlæknar að þeir séu háskólamenntaðir iðnaðarmenn og megi vera stoltir af því. Fagmennska er grunnurinn að öllu."

Breytingar í faginu hafi verið gríðarlegar. Innkoma skurðþjarkans hafi gert aðgerðir inngripsminni og sjúklingar geti nú margir hverjir jafnvel farið heim samdægurs. „Þetta gjörbreytti öllu," segir Eiríkur. „Við erum í raun í framleiðslustörfum. Við tökum við hráefni – manneskju með vandamál – og ætlunin er að skila henni betri út í samfélagið. Það er ekki niðurlægjandi að hugsa svona. Þvert á móti kennir þetta okkur að virða ferlið og gæðin sem við viljum skapa. Virðisaukinn sem stefnt er að er bætt líðan og lengra líf."

Að læra af sjávarútveginum

Eiríkur var á sjó á menntaskólaárunum. Sú reynsla hefur mótað hugsun hans um nýtingu og virði þeirra verðmæta sem fara um hendur okkar. Þessa hugsun má auðveldlega færa inn í læknisfræðina. „Fyrir daga kvótakerfisins var stöðugt verið að moka inn hráefni sem ekki náðist að vinna. Mikið fór til spillis. Í dag nýtist nær allt úr fiski og þetta er vísindalegt ferli. Það sama á við í læknisfræðinni. Við þurfum að hámarka nýtingu fjármagns, sem og þeirrar þekkingar og hæfileika sem nýtt heilbrigðisstarfsfólk leggur á borðið."

Þegar hann og aðrir yfirlæknar heimsóttu sjávarútvegsfyrirtæki, þá töldu starfsmennirnir að þeir gætu lært af sjúkrahúsfólkinu en Eiríkur taldi hitt vera nærri lagi. „Við gátum lært af þeim. Í þeirra ferli var og er margt sem við getum tileinkað okkur."

Eiríkur Jónsson finnur sig í nýju hlutverki í ár og gefur út sína fyrstu bók. Mynd/OBÞ

Um nýliðun, umboð og traust

Tal hans um nýliðun og umboð er ástríðufullt. Hann hefur séð hvernig nýir sérnámslæknar halda oft uppi spítölum, á sama tíma og kerfið er byggt á eldri læknum og óreyndu fólki, en millilagið sem aðrar þjóðir hafa, skortir okkur. „Við höfum látið aðrar þjóðir mennta sérnámslæknana okkar, sem helgast af smæð okkar samfélags. Þegar þetta fólk kemur svo heim er mjög mikilvægt að tæki og tækni sem þau hafa lært á sé einnig til staðar hér. Það er mikilvægt að þau fái strax umboð til að vinna eftir sérnám. Maður má ekki hanga eins og hundur á roði." Í rödd Eiríks ómar staðföst trú á að fagið þurfi að þróast áfram. Að virkja verði nýtt fólk, nýjar hugmyndir og aðferðir.

Að ráfa inn í örsögurnar

Þegar talið berst að bókmenntum, ljómar Eiríkur. Hann segir að innra með honum búi „ístöðulaus maður" sem hefur gaman af alls konar textum, les gjarnan sama efnið aftur og hlustar reglulega á gamlar upptökur í Sarpi Ríkisútvarpsins þar sem Halldór Laxness les eigin verk. „Ég gramsa í öllu," segir hann með hlýju. Hann hefur gaman af örsögum og vill ekki flokka sig sem rithöfund. „Ég lít ekki á mig sem rithöfund. Eins og ég lít ekki á mig sem söngvara þó ég sé í karlakórnum Fóstbræðrum ," segir hann og brosir í kampinn. „Þetta er bara eins og það kemur af skepnunni. Pælingar sem sitja inni í manni og svo finnur maður form til að koma þeim frá sér."

Fyrstu hugmyndirnar að sögunum eru meira en tíu ára gamlar, en margar hafa dvalið í höfðinu lengi. „Það furðulegasta við þetta er að þú byrjar og veist ekki hvernig sagan endar. En allt í einu kemur endirinn eins og fæddur af flæðinu."

Tímamót og andrými

Nú, þegar hann er hættur sem yfirlæknir og hefur opnað nýja gátt í gegnum skriftirnar, virðist Eiríkur standa á krossgötum þar sem reynsla og sköpun renna saman. Bókin er ekki flótti heldur útvíkkun. Andrými. „Við lifum í stórum heimi," segir hann, „en oft er raunheimur okkar minni en við höldum. Og það er allt í lagi. Við þurfum ekki að fylla allt rými. Stundum þurfum við bara smá andrými."

Andrými – kviksögur er ekki aðeins bók heldur vitnisburður um að lífið heldur áfram að kenna, líka þeim sem hafa kennt öðrum í áratugi.

Hlustið á viðtalið á hlaðvarpi *Læknablaðsins*

„Þessi saga er merki um íslenska brjálsemi í sinni tærustu mynd“

Klíníkin Ármúla er læknamiðstöð þar sem framkvæmdar eru fjölbreyttar aðgerðir, bæði þar sem sjúklingar útskrifast samdægurs og einnig þær sem krefjast innlagnar. Þeir Hjálmar Þorsteinsson, sérfræðingur í bæklunarskurðlækningum, Kristján Skúli Ásgeirsson, sérfræðingur í brjóstaskurðlækningum, og Hrólfur Einarsson, sérfræðingur í sæfinga- og gjörgæslulækningum, komu í Læknavarpið og sögðu frá ferlinu við stofnunina, starfseminni og baráttunni við kerfið. Aðeins er unnt að grípa stuttlega niður í viðtalið hér og hvetjum við því til hlustunar á hlaðvarpið

Kristborg Bóel Steindórsdóttir

„Segja má að ferilinn hafi verið hálf ævintýralegur. Við vorum þrjú í þessu til að byrja með og vorum orðin sex þegar við gerðum okkar fyrstu aðgerðir haustið 2015, en þær voru gerðar á laugardögum því allir voru í raun að vinna annarsstaðar,“ segir Kristján Skúli, en hann fékk hugmyndina að Klíníkinni og blés í hana lífi ásamt fleirum.

Stutta sagan er sú að eftir að Kristján Skúli kom heim frá Englandi, þar sem hann nam sína sérgrein og starfaði, fór hann að vinna á Landspítalanum sem almennur skurðlæknir með áherslu á brjóstaskurðlækningar. „Ég var stöðugt að reyna að finna leiðir til þess að geta einbeitt mér algerlega að minni sérgrein. Upprunalega hugmyndin var að stofna sérhæfða stöð utan um brjóstaskurðlækningar, en mér datt jafnframt í hug að stofna vest-norræna brjóstamiðstöð og tengja þannig íslenska heilbrigðisþjónustu við Færeyjar og Grænland. Á þessum tíma, 2014, var svo verið að undirbúa það að breyta Broadway í læknamiðstöð. Ég kynnti mér þær hugmyndir sem pössuðu vel við það sem ég var að hugsa,“ segir Kristján Skúli.

Boltinn fór að rúlla, Kristján Skúli fékk kraftmikið fólk til liðs við sig og sem fyrr segir voru fyrstu aðgerðirnar framkvæmdar haustið 2015. „Fljótlega náðum við samningi við færeysk heilbrigðisyfirvöld um meðhöndlun á færeyskum konum með brjóstakrabbamein, en upphaflega hugmyndin náði ekki lengra en það, en varð eftir sem áður ákveðin prófraun í því að meðhöndla krabbameinsaðgerðir. Klíníkin þróaðist svo í aðrar áttir, eða í þá átt sem hún er í dag,“ segir Kristján Skúli.

Framkvæma 4000 aðgerðir árlega

Segja má að starfsemin hafi vaxið vel og dafnað á þeim tíu árum sem Klíníkin hefur verið starfrækt, en nýlega var húsnæðið stækkað verulega og skurðstofunum fjölgað úr fjórum upp í sex og 4000 aðgerðir eru gerðar þar árlega. Hrólfur hefur starfað á Klíníkinni frá upphafi og Hjálmar kom til leiks haustið 2016.

„Þessi saga er náttúrulega merki um íslenska brjálsemi í sinni tærustu mynd. Ég kom þarna í fyrsta skipti í október 2015. Þá var nýbúið að framkvæma fyrstu aðgerðirnar og þetta var bara það umhverfi sem mig hafði dreymt um – fjórar vel útbúnar skurðstofur og hlýlegt umhverfi og góður andi í húsinu. Ég sá að þarna gæti ég gert það sem mig langaði, einbeitt mér að liðskiptum á mjöðmum og hnjám, en um leið lagt mitt af mörkum til að minnka biðlista sem voru og eru enn verulegt vandamál í þessum aðgerðaflokki,“ segir Hjálmar, sem flutti heim frá Svíþjóð 2016 og hóf störf hjá Klíníkinni.

„Svo langt frá því að þetta hafi verið sársaukalaust“

Þeir félagar eru sammála um að þrátt fyrir að vita að skrefin væru rétt, hafi þau reynst þyngri en þeir bjuggust við.

„Maður er stundum svo barnalegur, heldur að maður sé að koma til hjálpar með því að koma heim með sína reynslu. Ég gleymi aldrei fyrsta fundinum niður í ráðuneyti, sem ég fór á ásamt ásamt formanni bæklunarlæknafélagsins. Á móti okkur settust tólf starfsmenn ráðuneytisins og á miðjum fundinum rann upp fyrir mér að þeir vildu ekki hafa mig þarna, að ég væri að fara að rugga bátnum og ekki væri vilji fyrir því. Þar hófst minn slagur við kerfið, að fá bara yfir höfuð að gera þessar aðgerðir. Ég hef verið að slást við pólitíkina síðan, meðal annars var heljarinnar vinna að fá það í gegn að við fengjum viðurkennda legudeild, sem hefur verið okkar mesti vaxtabroddur og afar mikilvægur hlekkur í því að